

ЧУВАРИ БАШТИНЕ

ЗОРИЦА ЗЛАТИЋ ИВКОВИЋ*

С а ж е т а к. – Рад се бави смислом и вредностима наслеђа и његовог преузимања на даље чување и представљање. Посебна пажња посвећена је различитим мотивима и циљевима преузимања улоге нових чувара баштине, њиховим склоностима и изостанку нужних предзнања, посвећења и свести о сопственој одговорности. Разматрају се и заступљени облици презентовања традиције, од стручно планираних и остварених колекција и музеја на отвореном, до колективних или појединачних, приватних иницијатива исказаних кроз етно-објекте или целине, уз залагање за поновно увођење српске терминологије за народно наслеђе, очување језика и писма. Указује се и на неусаглашене приступе етнографском наслеђу током последњих деценија, на опасности изазване изостанком правне регулативе и данас сагледиве, поражавајуће последице.

Кључне речи: етнографско наслеђе, традиција, конзервација, презентација, етно-села, музеји на отвореном, чувари баштине

Сабирање и колекционирање утисака, и без свесног опредељења, својствено је човековој природи као потреба за повременим преиспитивањем проживљеног и утемељење заокружених циклуса и досегнутих спознаја. У интимном наслеђу, с годинама које протичу, обликују се све јасније профилисани обриси идентитета, дефинишу одговори на задате и остварене улоге, постављене циљеве, нужна условљавања и нагодбе. Пред тешким и важним препрекама, запитаност се усмерава ка далеком, неупамћеном изходишту и коренима прапочетака. Све што се може сместити у рам носталгичне слике завичајног искуства, заоденутог познатим звуцима, пријатним мирисима али и тајновитом измаглицом заборава и присећања, садржи смисао непролазног и надасве вредног, трајног.

Вршећи одабир фотографија за албуме, писама и наизглед безвредних ситница са скривеним значењима, ненамерно се праве избори при којима

* Сирогојно; zorica.zlatic@yahoo.co.uk

предност добија све оно што изнова буди осећај пријатности и задовољства. Селективно памћење утиче на изборе и приступе сабирању успомена и обликовању мањих или већих приватних фондова и збирки. Приче сплетене око изабраних мотива увек се радије боје ружичастим и ведријим тоновима, упркос наметнутих потреба за објективним, рационалним, критичким приступом. Неминовно присутна идеализација, и када је сведена на прећутно избегавање недопадљивог, тешко се може избећи у поступку обликовања и приказивања садржаја интимних трезора древности, од споменара до шкриња и колекција које се, уредно похрањене, остављају у наслеђе потомцима, уз обавезне поруке што одржавају нити трајања.

Тешко би се могла уочити разлика и у приступу који се, индивидуално или колективно, спонтано или едуковано, упућено исказује у грађењу критеријума за остварење знатно већих и значајнијих колекција, збирки и њихово јавно приказивање. Унапред планирана презентација свакако подстиче већ описану потребу избора стабилних или бар уравнотежених околности, прилика и односа, неоптерећену свакодневицу у којој здрави људи срећно и задовољно стварају, хармонизовани са окружењем и сопственом природом. У сусрету са таквом, успешно компонованом причом, између казивача и оних којима је, тако богато насликана и намењена, буде се и препознају узајамно исказане емоције, а у њиховој размени и подстакнутој креативности јача осећај припадности оној пријатнијој страни живота и смисла човековог трајања. Посете музејима на отвореном су, управо стога, сасвим оправдано тумачене емоционалним искуствима (Rentzhog, 2007). Тако успостављена размена енергетских токова подстицала је потребу повратка коренима, својим ближим и заједничким даљим прецима.

Од пробуђене жеље за евоцирањем и систематизовањем сећања, до идеје планираног обликовања и презентовања сабраних добара и артефаката, јасно се исказују, најпре, ваљани разлози, намере и циљеви, како би се појавила питања на која треба досегнути праве одговоре. Ако се садржајима тако изабраних меморија претпостави префикс етно, какав се у последњим годинама на овим просторима неизоставно користи и намеће, указује се превасходно на наслеђе руралних подручја и његово представљање у оригиналном или уприличеном окружењу. Слог етно, који се многим речима у нашем савременом језику додаје на почетку, изведен је свакако од придева етнички, који означава припадност народу, порекло које се налази у народу, у вези са народом, који упућује „на групу коју сачињава становништво истог језика, истих обичаја и особина, која садржи народне одлике...” (Речник, 1968 : 254), у нашој средини на народ који настањује ове пределе и његово сеоско порекло, а знатно ређе на традиционалне градске амбијенте за које се радије користе други називи. Народна села, народне куће, народне кафане и кухиње или конаци, свакако

би били погоднији као називи за савремене поставке о којима говоримо у Србији или Републици Српској, утолико пре што оне не припадају Грцима, из чијег језика, безразложно, поред многих других, позајмљујемо и ову реч. Чувајући народно наслеђе, посебна пажња се свакако мора обратити и на заштиту језика и писма (Пешић-Максимовић, 1984).¹

Споменичка добра народне материјалне културе и стваралаштва у Србији нису била никада вреднована и проучавана онолико колико је било потребно, нити евидентирана, документована и заштићена на одговарајући начин. Исти закључци и незадовољство постигнутим понављани су годинама на стручним скуповима како би се изнова указало на угроженост и занемаривање овог дела наслеђа, као и на потребу да се пронађу могућности за његово укључивање у културни и привредни живот (Пешић-Максимовић, 1984). Наглашавано је да у служби заштите споменика културе и музејским установама нема довољно стручњака, етнолога и указивано на потребу да се, ради образовања стручног кадра, на катедри за етнологију уведе предмет *Заштити споменика културе*. У недостатку документације и дефинисаних метода рада, исти проблеми су и надаље успоравали и онемогућавали одговарајући приступ изучавању и заштити етнографског наслеђа. У међувремену, многе су вредне, изузетне народне грађевине и предмети традиционалне културе дотрајали, измењени, уништени и нестали чекајући да се у стручним круговима постигне сагласност о различитим облицима заштите, оној *in situ* или измештањем у „етно-села“, „етно-паркове“.

Европска искуства, проверавана и обликована у дугој пракси кроз читаво двадесето столеће, нашој средини нису била од користи, а заправо су била, и у највећој мери до данас остала, недовољно позната. Свесни и сагласни да је „поред националне историје, национална етнологија постала један од стубова идентификације народа“, (Де Јонг, 2014: 21) од самих почетака обликовања најстаријег, а и свих потоњих скансена, у нашој средини, необјашњиво, овакви ставови нису мењали, нити покретали учаурену запитаност над судбином сопственог етнографског наслеђа. У занемарљиво малим круговима обавештене стручне јавности, у исто време, под утицајем индивидуално стечених искустава, промишљала су се и у Србији правила европске скансенологије, азбуке прописа и научних метода на којима би се, у складу са средином и наслеђем, стварали сасвим особени музеји на отвореном. Кренуло се амбициозно и претенциозно у складу са менталитетом, пројектом великог Етно-парка под Авалом, као „сталне, живе изложбе“

¹ Подсећање на истраживаче народне традиције указује на изузетно важне поруке које су нам оставили у својим текстовима, као и терминологију коју су они користили када је *етино-кућа* била *народна кућа* или *сеоска кућа*, а градитељство, такође, *народно*.

Сл. 1. Музеј на отвореном *Štaro село*, Сирогојно, Златибор.
(Порекло илустрације: Зорица Златић Ивковић)

(Вулетић, 1984: 199).² Последњих деценија прошлог века, међутим, недостајале су, као што и данас недостају, јасно формулисане законске одредбе, дефиниције делатности и одговарајућа правна усмерења. Недостајала је и свест о истинској потреби уређења ове области заштите културног наслеђа, званичан став државе и надлежних институција. Пионирским подухватима који су се у том времену издвајали као светли примери уз које су се могли постићи извесни резултати, није пружена очекивана подршка и гласно залагање струке која није успевала да сагледа најпогодније начине заштите и очувања овог, по свему, особеног наслеђа.

Осамдесетих година протеклог столећа, када је кренула изградња целине *Štaro село* у Сирогојну (Финдрик, 1984), инспирисана искуствима преузетим из европских земаља, меродавни стручњаци су и даље уздржано указивали да су „етно-паркови само један од видова (и то не увек најпогоднији!) заштите етнографских споменика“ (Дрљача, 1984).

² Планирано измештање и реконструкција великог броја репрезентативних традиционалних објеката народног градитељства са територије тадашње државе Југославије у целину која географским, климатским и другим важним одликама не може бити погодна за њихово представљање, на срећу, никада није реализовано.

Сл. 2. Прво домаћинство у *Сџаром селу*.
(Порекло илустрације: Зорица Златић Ивковић)

Преношење народних грађевина са једног на друго место, познато и у традиционалним искуствима становника тих предела, у случају стварања музеја на отвореном сматрано је „прогоном споменика у резервате“, (Дуранци, 1984, 65) упркос препознавању препрека и неуспеха у дотадашњој заштити споменика народног градитељства. На саветовању које је одржано 1983. године у Сирогојну и Ужицу, по први пут је указано на опасност да се „приватним иницијативама и по неким еклектичким скансен-узорима“ у нашим крајевима појављују „чардаци ни на небу ни на земљи“. Као пример наведен је „Чардак-комплекс Божицара Ковачевића, на Боровој Глави, на Златибору“, саграђен од пренетих и прерађених старих златиборских кућа и зграда брвнара (Дрљача, 1984, 169).

Термин „етно-парк“ преузет је из искустава пољске скансенологије познатих неколицини наших етнологa и архитеката који су, у тој европској земљи, стицали знања из ове области³ (Дрљача, 1978; Pawlowitch, 1979). У својим текстовима они га први помињу, док остали истраживачи говоре о „народном градитељству“, „народној кући“ или користе назив који је, за

³ У већини европских земаља користи се назив *Музеј на отвореном*, док се у Пољској овакве споменичке целине издвајају као *Етнографски парк музеји*.

Сл. 3. Ентеријер собе у кући првог
 домаћинства у *Šтитаром селу*.
 (Порекло илустрације:
 Зорица Златић Ивковић)

овакве целине, шире прихваћен у европским земљама као „музеј на отвореном“. Велике етно-помаме тада још није било али су различите приватне иницијативе, крајем прошлог столећа, полако прихватане, подржаване, а потом и финансиране од локалних и државних власти, мада су грађене измештањем објеката народног градитељства без учешћа надлежних институција заштите. Прве године рада Музеја на отвореном у Сирогојну, обележене великим интересовањем и све бројнијом посетом, свакако су, уз многе друге друштвене промене, утицале на стицање популарности и покретање појединачних, приватних иницијатива за оживљавање атрактивних етно-садржаја, везаних за нове могућности туристичке понуде, посебно оне прилагођене руралним областима.

Једна веома битна ставка која се налази у важећем Закону о културним добрима, односи се на претходну заштиту под којом се подразумева однос службе заштите, а и друштва у целини према евидентираним али још увек званично непроглашеним културним добрима. Такву својеврсну заштиту, поред осталих, уживају и сви традиционални аутентични објекти, делови њихових ентеријера, покућство, алати и многобројни предмети ручне израде које карактерише особен изглед, оригиналан начин израде и својства карактеристична за порекло, припадност и време настанка. Уз богато нематеријално наслеђе, у које се сврставају традиционални занати и умећа, и они чине свеобухватну, недељиву и јединствену баштину српског села, о којој би се, као и о оној званично заштићеној, морале старати надлежне службе. Свакодневна пракса то демантује неуспевајући законским одредбама да заштити ни много значајније споменике који, већ деценијама, поседују решења о проглашењу. У дуготрајном трагању за начином одржања и деловања нових музејских институција, многи су покушаји заустављани у зачетку, неки реализовани али потом остављани неживљени и незбринуте. Борбу су водили појединци, они који су били посебно заинтересовани и који су, више од других, познавали ову област

Сл. 4. Галерија сликара Божидара Ковачевића, Борова Глава, Златибор.
(Порекло илустрације: Зорица Златић Ивковић)

и европска искуства. Има, нажалост, и оних споменичких целина народног градитељства које су створане на основу озбиљних пројеката службе заштите, па немаром или погрешним одлукама девастиране и разорене.

Без коментара у стручним круговима, без криваца и осуде, остало је уништење тек оформљене и опремљене сеоске окућнице у Шумарицама код Крагујевца. Крајем осме деценије прошлог века служба заштите је, реконструкцијом традиционалне сеоске домаћинске куће централне Србије створила културно добро за које се није могло наћи одрживо решење за даље старање, због чега је простор уступљен приватном лицу да у домаћинској кући отвори кафану. Недуго потом, 1991. године, свакако нечијом небригом и неодговорношћу, читав комплекс, са свим објектима и драгоценим експонатима пренетим из музејског фонда, изгорео је до темеља. Згариште етно-парка *Шумарице* и данас посећују туристи, јер ни за његово уклањање није се могло пронаћи ваљано решење.⁴

Надлежна служба заштите споменика културе је, осамдесетих година прошлог века, реализовала и пројекат изградње традиционалне окућнице на планини Тари, измештањем оригиналних објеката из села Заовине, пре потапања водом акумулационог језера реверзибилне хидроелектране *Бајина Башња*. Постављена на Калуђерским Барама, у средишту развијених туристичких садржаја, уређена и опремљена споменичка целина, „етно-

⁴ *Етно-парк у сјомен-парку Шумарице у Крагујевцу и етно-парк у Владимирцима*, елаборати Завода за заштиту споменика културе у Крагујевцу, 1979. и 1980. година.

Сл. 5. Пренета окућница из Заовина на Тари.
(Порекло илустрације: Зорица Златић Ивковић)

амбијент“, како су је тада назвали, поверена је на даље чување и коришћење Војној установи *Тара*. „Пројектом је било предвиђено да кућа и зграда задрже своју првобитну намену и да се убудуће користе за преноћиште,

а да остали објекти имају музејски карактер“, да буду опремљени одговарајућим покретним материјалом, у сарадњи са надлежном музејском установом (Милошевић, 1984: 126). По обављеном преношењу објеката, реконструкцији окућнице и делимичном опремању, изостала је свака даља брига, чување и одржавање, тако да је, протоком времена, многобројним туристима представљено запуштено, опљачкано и девастирано етнографско наслеђе српског села, а истовремено, нажалост, приказиван је и однос савременог друштва према сопственој културној баштини.

Сл. 6. Млекар из Заовина у новој поставци на Тари.
(Порекло илустрације: Зорица Златић Ивковић)

Успешно остварен пројекат републичке службе заштите, једини званично основан музеј на отвореном у Србији, *Спиро село* у

Сирогојну, у свом четврт века дугом трајању, опстаје водећи борбу за озакоњење статуса, од републичке до општинске, па потом поново републичке институције, између различитих интереса и неразумевања, нестручног руковођења и неусаглашених ставова стручњака у тумачењу основне идеје и концепта на којима је, у културном добру, основана институција заштите. Несагледане предности и значај музеја на отвореном, неутврђена законска позиција, а посебно изостајање стручне подршке и афирмације једног од најпогоднијих видова опстанка народног неимарства и традиционалног начина живота, у свој укупности и недељивости његових сложених садржаја, онемогућили су настанак многих сродних целина у Србији, утемељење мреже музеја на отвореном и очување особених одлика руралне баштине различитих регија. Све то, истовремено, омогућило је неконтролисано, стихијско умножавање различитих фолклорних појава.

У потпуно хаотичној савременој понуди етно-садржаја, на врло домишљате начине остварених током последње три деценије у нашој средини, тешко би се могла спровести класификација у односу на програмску опредељеност, намену и сврху делатности. Уношење давно одложених ствари, пронађених у старим кућама, магазиама, вајатима који се дуго нису отварали, нити користили, у ентеријере репрезентативних или радних простора, кренуло је најпре стидљиво, а потом смелије, без одређеног плана и јасно препознате идеје. Без оптерећења носталгијом и одговорношћу преузимани су делови заборављених амбијената како би се приказали као наслеђе које потврђује дубоку укореењеност појединих фамилија, као успомена на славне претке и заборављена времена. Уз неупамћену побожност, нове иконе и кадионице, оживљене обичаје и празновања, расла је и заинтересованост да се преостало, одбачено и заборављено, изнесе на светлост дана, очисти, поправи и укомпонује у амбијент настањен новим навикама. Уз ћилиме, опанке, гусле, чутуре и тестије, са пожутелих фотографија поново су се осмехивали прадедови закићени ордењем извојеваних победа. Из таквих меморијалних одаја кренуло се, потом, у знатно веће, јавне просторе па су и кафане, омиљена састајалишта и места намењена дугим причама, обојене топлином дома, као друге куће, како су често и називане.

Љубав према антиквитетима, према малим стварима које су живот чиниле подношљивим пре 100 до 150 година (Симонс, 2014), била је својевремено и покретач идеје оснивања музеја на отвореном али је, одувек, красила и даровите људе класичног образовања и животног стила. Сакупљање предмета коришћених у традиционалном начину живота сеоског становништва у нашој средини, упражњавано слободно и неометано, посебно у забитим пределима, организовано је и ради даље продаје. Поред етно-кафана и етно-радње, често налик антикваријатима са изузетно вредним комадима покућства, одеће, накита, којима је место у

Сл. 7. Етно-кафана у Београду.
(Порекло илустрације:
Зорица Златић Ивковић)

Сл. 8. Етно-кафана у Чачку.
(Порекло илустрације:
Зорица Златић Ивковић)

музејима али истовремено и пијачне тезге, уступале су наслеђе зарад добити, заинтересованима који су га, неретко, односили незнано куда, а да притом подаци о пореклу, намени, вештини израде и оригиналности таквих предмета никада нису утврђени, а често су и погрешно тумачени и представљани.

Опремљени да подстакну емоције, да ефектима атрактивности привуку и задрже посетиоце, госте, пролазнике и намернике, овакви ентеријери, мање или веће амбијенталне целине, етно-авлије, етно-домаћинства или етно-села, углавном креирани афинитетима власника, њиховим искуствима и амбицијама, међусобним угледањем или копирањем, привлачили су све већу пажњу и остваривали планиране, а често и неочекиване ефекте и добит. У таквим етно-креацијама, претрпаност, шароликост и неумереност у гомилању објеката, предмета и живописних појединости у окружењу, у потпуности су потиснули и занемарили аутентичност и изворне одлике презентованих сегмената традиције. Измењених облика и изгледа, остварених ради досезања веће привлачности и наглашене декоративности, губили су своје несвакидашње вредности, а неретко бивали и оштећени и де-

вастирани, све у складу са замислима неуких твораца нових вредности. Некадашња сведеност и промишљена функционалност складних кућа, зграда и њихових непоновљивих ентеријера, у новим етно-поставкама напуштени су и заборављени, а садржаји неумерено и непримерено обогаћени и измењени. Ретки су примери ентеријера зналачки и уздржано унетих појединости протканих успоменама и примереним сећањима,

Сл. 9. Музеј хлеба у Пећинцима.
(Порекло фотографије:
Музеј хлеба у Пећинцима)

остварени захваљујући даровитости и искуству власника или посредовањем стручних лица, која су се, игром случаја или по позиву, укључивала у овакве поставке.

У сусрету са српском традицијом, заинтересованим странцима, који су свакако веома важни у туристичкој понуди *еџно-десџинација*, приказује се, поред осталог и упркос ретким, добрим примерима, неретко, хаотична слика наслеђа, не-

истинита и неутемељена на истраживањима и проучавањима. Заборавља се да је „народна кућа настала у условима који се не могу поновити, као кућа сељака, ратара и сточара, градитеља и власника у истом лицу“ (Пешић-Максимовић, 1984: 9) и да свака измена њене суштине носи велики ризик који се, уз много муке, мора ваљано оправдати. Одговорност свакако постоји и она се, у случају приватних иницијатива, брани незнањем и правима која проистичу из заштићене приватности подухвата. Брани се, такође, популарношћу и добрим одзивом посетилаца, корисника попуњених услуга, као мерилима вредности.

Изучавањем добрих примера, међутим, долази се до закључка да се у основи таквих подухвата, исправности њихове укупне реализације и успешном трајању, налази мудро промишљена, добра идеја, особен концепт и потпуно посвећење њиховом остварењу. У питању су ауторски пројекти твораца оригиналних целина. Уколико су они, истовремено, и њихови власници, знатно је већа могућност да их неометано спроводе, независно од друштвених, економских, и посебно, од политичких превирања у окружењу. Међу успешним таквим примерима свакако треба указати на *Музеј хлеба у Пећинцима*⁵ или *Ткачки двор у Ракарима*⁶, сасвим особене, заокружене це-

⁵ Власник и творац јединственог Музеја хлеба у нашој земљи је сликар Слободан Јеремић – Јеремија, који је дугогодишњим проучавањем и сакупљањем експоната на терену, 1995. године основао институцију музеја на сопственом имању, у сремском селу Пећинци. Од 1998. године ова особена споменичка целина, као породични пројекат, оживљена едукативним програмима и посебно посвећена раду са младима, отворена је за посетиоце из земље и света.

⁶ Власник Ткачког двора је Загорка Стојановић, афирмисани уметник таписерије, позоришни и филмски костимограф, а пре свега ткаља, како она себе назива. У аутентичном амбијенту окућнице с почетка XX века, она је, према сопственим

Сл. 10. Експонати у дворишту етно-кафане на Ибарској магистралаи.
(Порекло илустрације:
Зорица Златић Ивковић)

труд запослених се усмерава на очување свих осталих сведочанстава која, здружена и истинита, оживљавају слике просторно и временски уоквирене у животне токове одређене људске заједнице. Отуда и нужност општите и посебних знања и специјализација које се свакодневно сагледавају и проверавају, препознају и преузимају у сусрету са оживљеним сегментима некадашњег свакодневног живота из чијих се порука одгонета запитаност савремених посетилаца. Отуда и одговорност за препознавање вредности које, из прошлости, треба пренети садашњим генерацијама.

У другим етно-целинама, амбијентима којима нису наметнуте обавезе свеукупног односа научне валоризације, заштите, конзервације, презентације, ревитализације, само јасно исказана и у сваком сегменту рада доследно обрађена, приказана и просветљена идеја може оправдати потребу за измештањем, колекционирањем и коришћењем тековина традиције и народног стваралаштва. Организовани стручно или креирани према властитим склоностима, музеји на отвореном, етно-села, куће, амбијенти или неке друге поставке традиционалних експоната и садржаја, изван сваке недоумице и запитаности остају постојано и трајно оптерећени питањем одговорности њихових твораца, власника, корисника и тумача, свих оних који су, на различите начине, сопственим опредељењем преузели улоге чувара баштине.

замислима уредила просторе намењене ткању и едукацији младих али и остваривању богатих културно-уметничких програма које сама испреда из ткачких нити. Њена културна делатност од посебног је значаја за локално окружење, мада је омиљена и међу пријатељима из других средина, из земље и света.

лине јасног опредељења у сваком сегменту поставке и делатности. Таква се места препознају по оригиналности идеје која целу породицу држи на окупу или је појединац живи снагом свог посвећења, подржан од истомишљеника и саучесника у креативним, едукативним и уметничким програмима, не свакидашњим и јединственим.

У реконструисаним амбијентима, настањеним аутентичним објектима и предметима од којих сваки поседује своју историјску потврду,

ЛИТЕРАТУРА

- Вулетић, Надежда. 1984. *Насијавак и досадашња остварења на пројектиу етно-йарка йод Авалом*. У Новак Јоцовић (ур.). *Заштита сйоменика народној традицијелсйва*. Београд: Друштво конзерватора Србије, 199–200.
- Де Јонг, Адриан. 2014. *Први музеји на отвореном. Иновативне институције за јачање осећања заједнице и националне идентификације*. У Никола Крстовић (ур.). *Музеји на отвореном 2014, Оци оснивачи: међународни зборник*. Сирогојно: Музеј на отвореном „Старо село“, 19–28.
- Дрљача, Душан. 1963. *Будући етно-йарк на Злајибору*. Гласник Етнографског музеја (XXVI), 295–298.
- Дрљача, Душан. 1984. *Одлике и слабости стварања мреже етно-йаркова у Србији*. У Новак Јоцовић (ур.). *Заштита сйоменика народној традицијелсйва*. Београд: Друштво конзерватора Србије, 169–172.
- Дуранци, Бела. 1984. *Ђурђински салаши – кућа и окружење*. У Новак Јоцовић (ур.). *Заштита сйоменика народној традицијелсйва*. Београд: Друштво конзерватора Србије, 63–65.
- Милошевић, Споменка. 1984. *Измењивање етнографских објеката из села Заовине на Тари*. У Новак Јоцовић (ур.). *Заштита сйоменика народној традицијелсйва*. Друштво конзерватора Србије, Београд: 123–126.
- Pavlowitch, Dobrosav. 1978. *Le park ethnographique – Le Marais d'Obed*, Monumente istorice si de arte (I), 83–87.
- Пешић-Максимовић, Надежда. 1984. *Стварање сйоменика народној традицијелсйва у Србији – резултати испитивања*. У Новак Јоцовић (ур.). *Заштита сйоменика народној традицијелсйва*. Београд: Друштво конзерватора Србије, 9–26.
- Rentzhog, Sten. 2007. *Open Air Museum, The History and Future of a Visionary Idea*, Carlsson förlag, Stockholm.
- Симонс, Дејвид. 2014. *Породица Велс и рани развој Музеја Старо село Стурубриц*. У Никола Крстовић (ур.). *Музеји на отвореном 2014, Оци оснивачи: међународни зборник*. Сирогојно: Музеј на отвореном Старо село, 313–328.
- Финдрик, Ранко. 1984. *Музеј народној традицијелсйва у Сирогојну и нека отворена иптивана заштите сйоменика народној традицијелсйва*. У Новак Јоцовић (ур.). *Заштита сйоменика народној традицијелсйва*. Београд: Друштво конзерватора Србије, 157–168.

Zorica Zlatić Ivković

HERITAGE GUARDIANS

S u m m a r y

Monuments of folk material culture and creativity in Serbia have not been studied and valued as much as needed. European experience, checked and shaped in a long practice throughout the entire twentieth century, was not sufficiently known in our society. In negligibly small circles of the informed experts, under the influence of individually gained experiences, the rules of European skanseology were pondered in Serbia thus creating quite distinctive open-air museums. The first years of the Open-air Museum *Old Village* in Sirogojno, marked by great interest and numerous visits along with many other social changes, have certainly affected the acquisition of popularity and the launch of individual, private initiatives for the revival of attractive contents of rich folk tradition treasury related to the new possibilities of the tourist offer, especially the one that suited rural areas.

In a completely chaotic contemporary offer of ethno contents that has existed in our country in very ingenious ways during the last three decades, one could hardly make the classification related to the program orientation, intention and purpose of the activity. A large number of visitors and interested foreigners, important for the tourist offer of *ethno destinations*, are shown, among other things, chaotic images of heritage, often untrue and unfounded in research. Studying examples of good practice, however, leads to the conclusion that the basis of such ventures and correctness of their overall implementation and successful duration is made of wisely thoughtful, good ideas, a distinctive concept, total commitment and a sense of responsibility in assuming the role of the national heritage guardians.

Key words: Ethnographic heritage, tradition, conservation, presentation, ethno villages, open-air museums, heritage guardians